

The background of the book cover features a close-up, vertical texture of weathered wood. A large, bright yellow circle is positioned on the left side, partially overlapping the wood. A thick, expressive blue brushstroke sweeps across the middle of the cover, passing behind the yellow circle. The title is printed in white, bold, sans-serif font in the upper right area.

Ambachtelijk zingeven

PETER HENK STEENHUIS

ISVW UITGEVERS

ISVW Uitgevers
Dodeweg 8
3832 RD Leusden
www.isvw.nl

TITEL	Ambachtelijk zingen
AUTEUR	Peter Henk Steenhuis
REDACTIE	Florian Jacobs
CORRECTIES	Francien Homan
VORMGEVING	Mariëtte Jongen
FOTOGRAFIE	Marcel Prins
DRUK	Wöhrmann

1e druk

© ISVW Uitgevers, Leusden 2017

ISBN: 978-94-92538-21-5

NUR: 730

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this book may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm, or any other means without written permission by the publisher.

FSC-PAPIER IS PAPIER DAT HET KEURMERK VAN DE FOREST STEWARDSHIP COUNCIL (FSC) MAG DRAGEN. VOOR DIT BOEK IS HET FSC-GECERTIFICEERDE MUNKENPRINT GEBRUIKT. BIJ DIT PAPIER IS HET ZEKER DAT DE PRODUCTIE NIET TOT BOSVERNIETIGING HEEFT GELEID. EEN FLINK DEEL VAN DE GRONDSTOF IS AFKOMSTIG UIT BOSSEN EN PLANTAGES DIE WORDEN BEHEERD VOLGENS DE REGELS VAN HET FSC. VAN HET ANDERE DEEL VAN DE GRONDSTOF IS VASTGESTELD DAT HIERVOOR GEEN HOUTKAP IN DE LAATSTE RESTEN WAARDEVOL OERBOS (OORSPRONKELIJKE BOS) HEEFT PLAATSGEVONDEN. DIT PAPIER IS 100% CHLOOR- EN ZWAVELVRIJ GEBLEEKT EN WORDT GELEVERD DOOR ARTIC PAPER MUNKEDALS AB, ZWEDEN.

INHOUD

“Zingeving betekent dat je zelf aan de bak moet”	6
Het zinnelijke maakt gelukkig	13
Hang kunst aan de muur om stress uit de kamer te jagen	17
Moderne baas blijft zonder dreun op tafel de baas	21
Praat niet langer over banen maar over werk	25
Als moeder zin gaat maken, krijgt ze ook vakantie	29
Klagen op je werk loont nooit	33
Behoud het kerstpakket, het is pure zingeving	37
Vakantie voorbij	41
Nederland is geen bedrijf	45
Coca-Cola doet ineens aan zingeving	49
Ook zingeving: hoe het leerlingvolgsysteem een ‘leerlingachtersysteem’ werd	53
Wie stress heeft slaapt slecht; wie slecht slaapt heeft meer last van stress	57
Vrouwen: word weer baas in eigen buik	61
Kies na je vwo-examen voor een ambacht	65

We vluchten weg in een vertraagde vlucht	69
Als het deugt, dan klopt het	73
Dansen in pyjama	77
Werkend naar je werk, met koffie, wifi en een printer in de bus	81
In 2050 hebben we meer kunst nodig	85
Wij zijn gejaagd maar gelukkig	89
Verban de goeroes van onze scholen	93
Een manager verstuurt gemiddeld dertigduizend berichten per jaar. Zinvol?	97
We willen geen rust maar een zinvol bestaan	101
De 'incidentele thuiswerker' heeft een zingevingprobleem	103
Side hustle, een nieuwe mode om weer zin in je werk te krijgen	107
Wij zijn allemaal Sisyphus	111
Het woord is vlees geworden – dat geldt ook voor burn-out	115

**“ZINGEVING
BETEKENT DAT
JE ZELF AAN
DE BAK MOET”**

‘IK MAAK ZIN DOOR TE WERKEN’, ZEI RENÉ GUDE, TOENMALIG DENKER DES VADERLANDS, EEN PAAR JAAR GELEDEN IN *TROUW*. ALS BEWIJS DAARVOOR VOERDE GUDE AAN DAT HIJ VAAK ’S OCHTENDS GEEN ZIN HEEFT OM TE WERKEN, ZICH ER MET GROTE TEGENZIN TOE AANZET, MAAR ’S AVONDS TOCH WEL TEVREDEN IS OVER ZICHZELF. GUDE: ‘IK PRIJS ME DAN OOK GELUKKIG, DAT IK GEEN TUMOR HEB DIE MIJ HET WERKEN ONMOGELIJK MAAKT. MIJN BOTKANKER KOST-TE MIJ EEN BEEN, MAAR DAT BETEKENT NIET DAT IK ALS HOOFDWERKER GEEN STANDPUNTEN MEER ZOU KUNNEN INNEMEN. IK HEB VANWEGE MIJN ZIEKTE TAL VAN OPERATIES ONDERGAAN, MAAR TERWIJL IK IN HET ZIEKENHUIS LAG BIJ TE KOMEN VAN DE OPERATIES WAS IK ALWEER AAN HET BELLEN.’

Filosoof René Gude is bekend geworden door zijn vele optredens bij *De Wereld Draait Door*, waar hij graag sprak over de term humeurmanagement. Ik interviewde hem afgelopen jaren vaak, als journalist voor *Trouw* en als medeschrijver van het boek *Door het beeld / Door het woord*. Daarbij viel het mij altijd op dat hij ondanks zijn steeds slechter wordende gezondheid meestal zijn humeur bewonderenswaardig goed wist te managen. Hij noemde humeurmanagement ook wel bildung of bestemmingmakerij, of een vorm van ‘ambachtelijk zingeven’.

Zingeven, die term gebruikte hij ook in een gesprek op 18 december 2013 in het Amsterdamse debatcentrum De Balie met de Belgische psychoanalyticus Paul Verhaeghe. Het gesprek ging over depressie. Uitgangspunt was dat deze ziekte binnen tien jaar volksziekte nummer één zal zijn. Verhaeghe stelde die avond dat stress de voornaamste ver-

oorzaker is van psychische problemen. En werk, zo voegde hij eraan toe, is bij ons de grootste veroorzaker van stress.

Interessant is dat Verhaeghe zei dat deze stress geen psychologisch probleem is waar je individuen vanaf kunt helpen, maar een maatschappelijk probleem. Het gaat hierbij om de vraag hoe wij, collectief, onze werkomgeving hebben ingericht, met alles erop en eraan.

Gude stelde die avond dat het probleem waar Verhaeghe over praatte een zingevingprobleem is. 'We moeten dit probleem vanwege z'n vaagheid niet onder het tapijt wegmoffelen, maar het benoemen en concretiseren.' René Gude pleitte voor het actief zin maken. 'Zingeving betekent dat je zelf aan de bak moet', stelde hij. Dat zelf aan de bak is iets heel anders dan wat traditioneel onder zingeving wordt verstaan. Traditioneel is zingeving eerder zinkrijging, iets wat ons wordt aangereikt, van bovenaf, door een bijzondere, vaak spirituele ervaring. We zullen volgens Gude aan zingeving in de zin van zinmaking moeten doen om ons te weer te stellen tegen een verschijnsel als burn-out.

Later vroeg ik Gude wat dat dan was, zin? Gude antwoordde: 'Zin is de gemoedstoestand waarin je bent als je zinnen geprikkeld zijn, je zintuigen het schone waarneemen, je volzinnen betekenis hebben en je louter zinvolle doelen voor ogen hebt.'

Die definitie was mij veel te moeilijk. Hij herhaalde hem. 't Bleef lastig. Gude begon vervolgens het begrip 'zin' te ontrafelen. Hij onderscheidt vier soorten 'zin'. De eerste noemt hij het zinnelijke, het lekkere, het lijfelijke aspect, het lustvolle. De tweede noemt Gude het zintuiglijke, het esthetische. De derde het zinrijke. Gude: 'We ervaren zin, doordat we volzinnen maken, in staat zijn te verwoorden wat we beleven, ervaren, maken, doen. Dit is de meest letterlijke vorm van zingeving door betekenisgeving.' En als laatste onderscheidt Gude het zinvolle, dat je bijvoorbeeld

achter de doelstelling staat van de ondernemingen waar je werkt.

Gewapend met deze vierdeling wilden we naar werk gaan kijken, in de hoop meer zicht te krijgen op stressfactoren bij werk en uitval. Dat is niet meer gelukt, Gude overleed in maart 2015.

Ik ben hiermee doorgegaan. Ik onderzoek in hoeverre Gude's gedachtegoed een instrument kan zijn bij het thema zingeving en werk. Niet zweverig, maar concreet met de vraag of deze verschillende betekenissen van het woord 'zin' werknemers én werkgevers handvatten kunnen bieden om erachter te komen hoe je zin in je werk kunt maken. En kunt houden.

Bij dat onderzoek, het verband tussen zingeving en werk, en de vraag hoe we betrokken kunnen blijven of worden in ons werk zullen de afzonderlijke Z-ten allemaal uitvoerig aan bod komen. En aan het einde van dit boek is voor mijzelf en de lezer bovenstaande definitie glashelder.

VIER SOORTEN 'ZIN'

In dit boek zal ik vaak verwijzen naar de vier soorten 'zin' die filosoof en voormalig Denker des Vaderlands René Gude (1957-2015) onderscheidt. De eerste noemt Gude het zinnelijke, het lekkere, het lijfelijke aspect, het lustvolle. De tweede het zintuiglijke, het esthetische. De derde het zinrijke. Gude: 'We ervaren zin, doordat we vol-zinnen maken, in staat zijn te verwoorden wat we beleven, ervaren, maken, doen. Dit is de meest letterlijke vorm van zingeving door betekenisgeving.' Als laatste onderscheidt Gude het zinvolle, dat je bijvoorbeeld achter de doelstelling staat van de ondernemingen waar je werkt.

WERKEND NAAR JE WERK, MET KOFFIE, WIFI EN EEN PRINTER IN DE BUS

Op treinstations vinden de laatste tijd spectaculaire dansen plaats. Mensen veren op, springen plotseling naar rechts of links, slaan met hun armen, en nog vreemder: wandelaars knallen frontaal tegen elkaar aan. Je zou de dansen bijna ritueel kunnen noemen, want ze vinden elke dag plaats, weliswaar op ongezette tijden. Oorzaak: blinden die over een geleidelijn lopen.

De eerste dans zag ik op Utrecht Centraal, waar door de verbouwing geleidelijnen plotseling ophouden of van plaats veranderen. De spectaculaire choreografie weet ik dan ook aan de verbouwing van Utrecht Centraal. Maar later zag ik de dansen ook op andere stations. Aanstichters van deze hilarische dansen zijn natuurlijk niet blinde reizigers, maar passagiers die ziende blind zijn. Terwijl ze wat op Facebook posten of nog even hun werkmail lopen te checken, hebben ze oog voor blinden noch geleidelijnen.

Werk en privé lopen steeds vaker dwars door elkaar heen. Zorgelijk, volgens de Franse staat, want werknemers krijgen moeite hun werk van zich af te zetten. Het Franse, socialistische kamerlid Benoit Hamon zei hier tegen *BBC News* over: 'Personeelsleden verlaten het kantoor wel fysiek, maar ze laten hun werk niet achter. Ze blijven vastzitten aan een soort van elektronische leiband, zoals een

hond. De sms'jes, de berichten, de e-mails. Ze koloniseren het leven van het individu tot het punt waarop hij of zij uiteindelijk instort.' Het is dus niet de blinde die zich struikelend voortbeweegt over een geleidelijn, maar de ziende die vastzit aan een elektronische leiband.

De Fransen vinden dit zo zorgelijk dat ze rigoureuze maatregelen namen: er is in mei 2016 een wet goedgekeurd die het bedrijven met meer dan vijftig werknemers verbiedt om e-mails te versturen buiten de werkuren. Om de maatregel te kunnen uitvoeren, moeten die bedrijven verplicht een tijdslot vaststellen waarbinnen werknemers hun mail niet kunnen checken.

De cijfers liegen ook niet. Kijken we nog even naar de treinreiziger die op weg naar huis chat, mailt en danst: wie twee uur per dag pendelt naar zijn werk, heeft twee keer zo vaak problemen om zijn balans tussen werk en privé in orde te houden. Dat berekende de SociaalRaad Vlaanderen onlangs. En 43 procent van de forenzen die meer dan een uur onderweg zijn naar hun werk zoekt een andere baan.

Deze getallen zijn niet nieuw, enkele jaren geleden waren ze de drijfveer achter het ontstaan van Het Nieuwe Werken, waarbij werknemers vaker thuis werken. Ook daar kleven nadelen aan: mensen werken altijd door en kunnen letterlijk en figuurlijk uit beeld verdwijnen.

In Vlaanderen is supermarktketen en automatiseringsbedrijf Colruyt onlangs met een jaloersmakende pilot gestart: een half jaar lang vertrekt er elke dag om half acht een kantoorbus vanuit Gentbrugge naar het hoofdkantoor in Halle. Er is plaats voor 24 mensen, die hun plek op voorhand reserveren. Er is koffie, een printer en wifi. Het meest revolutionair: zodra werknemers inloggen, begint hun werkdag te lopen.

Het project is een initiatief van de Beroepsvereniging van Autobus- en Autocarondernemers (BAAV) en het

Vlaams Instituut voor Mobiliteit (VIM). Doel: duurzaamheid. Nevendoel: betere balans werk en privé.

Dat lijkt te werken. 'Als ik een dag met de kantoorbus naar het werk ga,' zei copywriter Yves Van Kerkhove in *De Standaard*, 'kan ik de dag nadien een uur vroeger aan de schoolpoort staan. En bovendien kom je ontspannen thuis.' Op deze manier doet Colruyt aan wat René Gude humeurmanagement noemde.

Wat retailer Colruyt nu probeert, is dan ook slimmer en efficiënter dan de oekaze van de Franse overheid. Het is zingeving in de derde betekenis van het woord: zinrijk, want het gaat om een rationele oplossing van problemen die door flexibilisering en digitalisering ontstaan. Een verbod uitvaardigen kan iedereen. Nadenken over definiëring van werk en de mogelijke herdefiniëring vergt creativiteit en ambachtelijke zingeving.

Bijkomend voordeel: deze werkende mensen lopen niet te appen, te chatten of te mailen op geleidelijnen die voor blinden bedoeld zijn.

VOOR DE RELATIVEERDERS: JIJ MEENT DAT JE NIET
SLAAFS AAN DE ELEKTRONISCHE LEIBAND LOOPT?
FIJN! MAAR TEL VOOR DE ZEKERHEID EENS DE
KEREN OP EEN DAG DAT JE EEN ELEKTRONISCH
BERICHT VERSTUURT. OF, ANDERE VRAAG: HOE
ZOU JIJ JE WERKDAG BEGINNEN ALS JE JE E-MAIL
NIET MOCHT CHECKEN?

Ambachtelijk zingeven is mogelijk gemaakt door Stichting Werk verZetten. Voor trainingen, workshops, lezingen, congressen en andere activiteiten zie WWW.WERKVERZETTEN.NL

Peter Henk Steenhuis is journalist en filosofieredacteur voor *Trouw*. Hij schreef meer dan vijftien boeken, veel over kunst. In 2010 publiceerde hij, samen met documentairemaker Marcel Prins, *Andere Achterhuizen. Verhalen van Joodse onderduikers*. Het bijbehorende kinderboek *Ondergedoken als Anne Frank* werd vertaald in het Duits (2013), het Engels (2014) en het Spaans (2016). Van de Amerikaanse versie zijn inmiddels meer dan 150.000 exemplaren verkocht. Eerdere boeken bij ISVW Uitgevers: *Door het woord/Door het beeld*, *De Zaanse agora* en *Werk verZetten*.

'Dan maak je maar zin!' riep René Gude, Denker des Vaderlands, geregeld uit. Hoe? Door aan 'humeurmanagement' te doen. Dat noemde hij ook wel 'ambachtelijk zingeven'. Om dat te kunnen moet je weten wat het begrip 'zin' inhoudt.

René Gude onderscheidde vier betekenissen van zin: het zinnelijke, het zintuiglijke, het zinrijke en het zinvolle. Met deze vierdeling wilde Gude het bedrijfsleven bestormen om zo zin te geven aan werk. Het kwam er niet van, hij overleed in 2015.

Trouw-redacteur Peter Henk Steenhuis, die veel met hem samenwerkte, is hiermee doorgegaan. Hij gebruikt Gude's gedachtegoed als instrument bij het thema zingeving en werk. Niet zweverig, maar concreet: als handvat voor werknemers én werkgevers om zin in je werk te maken. En te houden.

werk
zet
ten!

www.isvw.nl

ISBN 978-94-92538-21-5

9 789492 538215 >